

A
SZABAD DEMOKRATÁK SZÖVETSÉGÉNEK
PROGRAMTERVEZETE

A közgyűlés időpontja:

*(első forduló) 1989. március 19. (vasárnap) 9.00 óra;
(második forduló) 1989. április 16. (vasárnap) 9.00 óra;*

helyszíne: Corvin mozi

T A R T A L O M

| | |
|--|----|
| ELVI NYILATKOZAT..... | 6 |
| MILYEN TÁRSADALMAT AKARUNK? (Program a társadalom működési elveiről) | 9 |
| BEVEZETÉS (Juhász Pál, Litván György, Magyar Bálint, Pető Iván, Szabó Miklós) | |
| Válság van | 9 |
| A rendszer van válságban | 9 |
| Új integrációs mechanizmust | 10 |
| Európa választása | 11 |
| Állampolgár - Hatalom - Politika | 12 |
| MILYEN ALKOTMÁNYT AKARUNK? (Tölgyessy Péter) | 13 |
| Jelző nélküli köztársaságot! | 13 |
| A magyar köztársaság alapelvei | 13 |
| Az ember és a polgár alapjogai | 14 |
| Tilos az erőszak és az uszítás | 15 |
| A személyiség szabadsága | 16 |
| A vélemény- és a sajtó szabadsága | 16 |
| Az egyesülés és a vallás szabadsága | 16 |
| A választójog és a hivatalviselés alapjai | 16 |
| A népszavazás elvei | 17 |
| Jog az igazságszolgáltatáshoz | 17 |
| Alapevető gazdasági, kulturális és szociális jogok | 17 |
| Az állampolgári kötelezettségek teljesítése nem előfeltétele az emberi jogok gyakorlásának | 18 |
| Politikai pártokat a parlamentbe | 18 |
| Folyamatosan ülésező erős országgyűlést | 18 |
| Reprezentatív államfőt | 19 |
| Erős és egységes kormányt | 20 |
| Depolitizált fegyveres testületeket | 20 |
| Közpénzek a köz uralma alatt | 21 |
| Az alkotmány őre az alkotmánybíróság | 22 |
| Valóban független bíróságot | 22 |
| Az ügyész a vád képviselője | 22 |
| Az emberi és polgári jogok szószólója az alapjogok védelmezője | 23 |
| A társadalmi öntevékenység keretei az önkormányzatok | 23 |
| A tanácsok a helyi lakosság önkormányzatai | 24 |
| MILYEN ELVEK SZERINT MŰKÖDJÖN A GAZDASÁG? (Juhász Pál; Közreműködők: Laki Mihály, Tardos Márton, Várhegyi Éva) | 24 |
| Hogyan alakítsuk át a közösségi tulajdont? | 25 |
| Tulajdonreform és szerkezetátalakítás | 27 |
| A piac: a szerepválasztás és a kapcsolatválasztás szabadsága | 27 |
| A vállalat hatalmi rendszer | 28 |
| Hogyan kapcsolódjanak egymáshoz a gazdaság szereplői? ... | 28 |
| Miért van szükség gazdaságirányításra? | 28 |

| | |
|---|----|
| Felemás polgárosodás, szegényes intézményrendszer | 29 |
| A pénzügyi intézményrendszer | 29 |
| A gazdaság vérkeringése: a forgalmi rendszer | 30 |
| A mezőgazdaság különleges viszonyai | 32 |
| Vissza Európába | 33 |
| | |
| GAZDASÁG ÉS TÁRSADALMI SZOLIDARITÁS (Havas Gábor, Juhász Pál, Közreműködők: Solt Ottília Szalai Júlia) ... | 34 |
| A szociálpolitika válsága társadalmi berendezkedésünk válsága | 35 |
| A biztonság alapja a tulajdon | 35 |
| Az államhatalom ellensúlyai az önkormányzatok | 37 |
| Kettéhasadt társadalom | 38 |
| A pozitív diszkrimináció szükségessége | 39 |
| Pozitív diszkrimináció csak piacokonform módon | 39 |
| A szegényeknek is előnyös univerzális rendszerek | 40 |
| A pozitív diszkrimináció eszközei | 41 |
| | |
| HOGYAN INDULJUNK EL? (Az átmenet politikai programja) (Kőszeg Ferenc, Magyar Bálint, Pető Iván, Szabó Miklós) .. | 43 |
| Félelmek | 43 |
| Az önkorlátozás tételei | 43 |
| A tárgyalások technikája | 44 |
| Miről tárgyaljunk? | 45 |
| Sarkalatos törvényekre van szükség | 45 |
| Az erőszakszervezetek depolitizálása | 47 |
| A személyzeti munka depolitizálása | 48 |
| A politikai ellensúlyok problémája | 48 |
| | |
| PROGRAMTÉZISEK | |
| A Belügyminisztériumról, a rendőrségről és a jogállamiságról (Hack Péter, Kőszeg Ferenc) | 50 |
| A semlegességről és a Varsói Szerződésről (Szabó Miklós) | 55 |
| A kisebbségi kérdésről (Tamás Gáspár Miklós; közreműködő: Fényi Tibor) | 56 |
| A lelkiismereti és vallásszabadságról (Hack Péter, Iványi Gábor, Mészáros István, Németh Sándor) | 58 |
| A sztrájkjogról (Bruszt László, Eörsi János) | 67 |
| A választójogról (Magyar Bálint, Pap Mária, Pető Iván) | 70 |
| A környezetvédelemről (Vargha János) | 73 |
| | |
| (Szerkesztők: Magyar Bálint és Pető Iván) | |
| | |
| INFORMÁCIÓK | 79 |

X X X

HOGYAN INDULJUNK EL?

(Az átmenet politikai programja)

FÉLELMEK

A mai politikai küzdőtér szereplőit - a társadalom politizáló részét reprezentáló független szervezeteket és a hatalmat gyakorló MSZMP-t - egyaránt félelmek gyötrik.

Az MSZMP attól fél, hogy

- a társadalom nem politizáló része, a lesüllyedő néma többség felkelésben tör ki;
- egy valóban szabad választáson lesújtó vereséget szenvedhet;
- egy "túl gyors", földcsuszamlásszerű változásnak, százezreket érintő őrségváltás lehet a következménye;
- a változásokat az ország politikai és katonai szövetségesei nem tolerálják, ami az MSZMP természetes partnereitől való elszigetelődéséhez, a külpolitikai helyzet megzavarodásához vezet; a félelmet csak növeli az aggodalom, hogy a kisebbségben élő magyarság védelme miatt, ráadásul "fundamentalista kommunista" tartalommal újjáéled az egykori Kis-Antant.

A független szervezetek attól tartanak, hogy

- az MSZMP váratlanul véget vet a reformhullámnak és akár erőszak alkalmazásával is letöri a demokratikus törekvéseket;
- az új választás - minthogy az előkészítés és lebonyolítás minden eszköze a hatalom kezében van - fölényes győzelmet hozhat az MSZMP-nek és ez uralmát hosszú időre legitimálhatja;
- az MSZMP a következő választásig meglévő pozícióit kihasználva jogi formákban próbálja rögzíteni, s így átmenteni hatalmi monopóliumait.

Mindkét oldal félelme indokolt. A veszélyeket azonban csökkenteni lehet, ha a két fél bizonyos alapelvekben megegyezik.

AZ ÖNKORLÁTOZÁS TÉTELEI

Az MSZMP nyilvánítsa ki, hogy:

- a választáson indulni szándékozó független szervezetek képviselőit legitim tárgyalópartnernek, a velük kötött megállapodásokat magára is kötelezőnek ismeri el;
- a fegyveres szervezeteket távol tartja a politikai küzdelmektől;
- az esetleges spontán elégedetlenség különböző megnyilvánulásait, kitérőit nem használja ürügyül a politikai és szabadságjogok felfüggesztésére;

- a jelenlegi parlamentet nem használja fel olyan törvények elfogadtatására, amelyek a későbbiekben korlátozhatják a demokratikus politikai szervezetek szabad működését, részvételét a választásokon és a parlamenti munkában.

Az SZDSZ álláspontja szerint a független politikai szervezeteknek kötelezettséget kell vállalniuk, hogy tartózkodnak az erőszaktól, illetve az erőszakra való felhívástól.

Vállalniuk kell továbbá, hogy bármilyen eredménnyel végződik is a legközelebbi választás:

- az ország szövetségi kapcsolatait olyan realitásként ismerik el, melyek csak tárgyalásokkal alakíthatók;
- az államosítás és az erőszakos kollektivizálás során létrejött tulajdonviszonyokat kényszerűen adottnak tekintjük; a szövetkezeti vagyon oszthatatlanságával szemben a telekkönyvben rögzített állapot legyen érvényesíthető; (az eddigi politikai és társadalmi szervezeteknek juttatott társadalmi vagyon külön rendezést igényel);
- nem kezdeményezik, illetve nem támogatják, hogy eddigi politikai tevékenységéért, döntéseiért bárkit jogilag felelősségre vonjanak, vagy más módon külön hátrányokkal sújtsanak; a törvénytelen ségek elkövetőire a köztörvényes bűncselekmények elévülési szabályait tekintik irányadónak; mindez nem jelenti azt, hogy nem kívánjuk a múlt bűneinek következetes feltárását;
- az igazgatási apparátusok depolitizálása jegyében a változás nem eredményezheti a korábbi tisztségviselők kampányszerű lecserélését, tevékenységük általános felülvizsgálatát.

A TÁRGYALÁSOK TECHNIKÁJA

A kölcsönös bizalmatlanságot csak kiegyezéshez vezető tárgyalások útján lehet mérsékelni. E tárgyalásoknak azonban nem a politikai (választási) szövetségek kialakítása, koalíciós partnerek keresése vagy parlamenti illetve kormányzati posztok elosztása a feladata, hanem az átmenet politikai játékszabályainak kialakítása.

A kiegyezés csak az eddig hatalmat gyakorlók és az újonnan szerveződő politikai szervezetek közti kiegyezés lehet. Két olyan félnek kell tárgyalóasztalhoz ülnie, melyek legitimitásukat a szabad választásokig egymás kölcsönös elfogadásából merítik. Míg az MSZMP a hatalom birtokosaként maga dönti el, hogy saját oldalán milyen módon vonja be szövetségeseit, ifjúsági szervezetét, szakszervezetét stb., addig a független szervezetek egymás kölcsönös elfogadásával alakítják magukat tárgyaló partnerré. Mindkét oldalon tehát külön-külön konszenzust kell kialakítani az egyes eldöntendő kérdésekben, s e konszenzusok kialakítása természetesen a két fél "belügye". A kiegyezés viszont akár egyes kérdésekben, akár a választásig tartó időszak egész politikai menetrendjét illetően csak a két fél konszenzusán alapulhat. Természetesen a tárgyalások résztvevői együttesen és külön-külön is érdekeltek abban, hogy számottevő politikai súlyú csoportosulás ne rekesztődjön ki a kiegyezésből, illetve annak kialakításából, hiszen csak így kerülhető el a destabilizáció veszélye.

Az SZDSZ álláspontja szerint a független szervezetek belső konszenzusát a politikai pártoknak illetve a pártszerű politikai szervezeteknek (jelenleg a Kisgazdapárt, az MDF, az SZDP, az SZDSZ, a FIDESZ) kell elsődlegesen létrehozniuk. A nem pártszerű független szervezetek, körök nyomásgyakorló csoportokként játszanak szerepet a politikai konszenzus kialakításában. A független pártszerű szervezetek - a kiegyezés folyamatában tárgyalópartnerként szereplők - köre természetesen csak konszenzus révén bővíthet.

MIRŐL TÁRGYALJUNK?

A nemzet helyzete ma még mindig olyan, mint egy "megszállt" országé: a társadalmat a hatalom tartja megszállva. Az 1956 után berendezkedett paternalista diktatúra többé-kevésbé kiürítette a magánélet szféráját, részben megadta a háborítatlan magánélet jogát, de továbbra is elfoglalva tartja a közélet egészét. A parlamentáris demokráciába történő átmenet lényege az, hogy a hatalom vonja vissza erőit illetékességi körébe és ürítse ki a társadalmi élet illetéktelenül elfoglalt területeit. Ez jelenti azt a kiegyezést, mely véget vet a társadalom hatalom általi uralmának, a polgárok jogait felfüggesztő "hadiállapotnak".

Ebben a helyzetben tárgyalásokat két nagy témakörben, a választásokat megelőző sarkalatos törvények és az erőszakszervezetek feletti társadalmi felügyelet kialakítása ügyében kell folytatni.

Az SZDSZ álláspontja szerint nem időszerű egy új alkotmány a jelenlegi kialakulatlan, s mindenki által átmenetinek tekintett helyzetben. Ellenezzük, hogy a demokratikus választások előtt töltsék be az államfői és alkotmánybírói tiszteket. Egy olyan alkotmány, s általában olyan törvények megalkotása, melyek pillanatnyi hatalmi helyzetre, engedményekre és nem stabil normákra, konszenzusra épülnek, csak a destabilizációt és konfrontációt szolgálhatják. Ez a fajta "törvénykezés" az átmeneti helyzetet állandó alkotmányos helyzetté próbálja merevíteni, hatalmi monopóliumokat kíván átmenteni. Így lejáratja a jog és alkotmányosság tekintélyét, hisz e szabályozást a társadalom nem normaként ismeri el, hanem csak kényszerként veszi tudomásul. Alkotmányt csak szabad választásokkal legitimált parlament fogadhat el. Alkotmány helyett a politikai szereplők születését, a különböző politikai akaratok versenyének módját és megmérettetésük technikáit szabályozó

SARKALATOS TÖRVÉNYEKRE VAN SZUKSÉG

és ezekről kell tárgyalnunk.

A jelen helyzetben - alkotmány helyett - a büntetőtörvénykönyv jelentős megújítására, a nemrég elfogadott egyesülési és gyülekezési törvény átdolgozására, a politikai pártok helyzetének jogi rendezésére, kommunikációs és információs, illetve az új választási törvényre van szükség.

Valamennyi törvénynél alapfeltétel, hogy az átmenetet szolgáló megoldások és az elveket kifejező normák egyértelműen elkülönüljenek, vagyis a politikai élet szereplői közti kompromisszumok nem épülhetnek be állampolgári és szabadságjogokat korlátozó módon a törvényekbe.

Csak a BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV szabhat korlátot a politikai szabadságjogok gyakorlásának, hisz a politizálás sem ítéhető meg más meggondolások és szabályok alapján, mint bármilyen más emberi tevékenység. A jelenlegi büntető törvénykönyv azonban - mindenekelőtt az állam elleni, továbbá a közrend elleni bűncselekményeket tárgyaló fejezeteivel már a ma érvényesülő gyakorlattal sincsenek összhangban. Egy demokratikus jogállamban a magyar büntető törvénykönyvben meghatározott, büntetendő cselekmények egyrésze nem bűncselekmény, más része pontosabb meghatározást igényel.

Az EGYESÜLÉSI TÖRVÉNY - szemben a nemrég elfogadottal - nem tehet különbséget egyesület, érdekvédelmi szervezet vagy politikai párt szabályozása között, hiszen ez utóbbiak alakítása, bejegyzése és működése nem térhet el az egyéb egyesületekre vonatkozó büntetőjogi korlátozásoktól. A pártokra vonatkozó néhány különleges rendelkezés az egyesülési törvényen belül szabályozható. A párthoz való tartozás - néhány különleges közhatalmi méltóságot betöltő személy kivételével - mindenre kiterjedő állampolgári jog, de politikai pártok szervezetileg nem kaphatnak teret a munkahelyeken.

A KOMMUNIKÁCIÓS ÉS INFORMÁCIÓS TÖRVÉNY-nek rögzítenie kell a kizárólag a büntetőjog által korlátozott sajtószabadságot, ideértve a modern tömegkommunikációs eszközök alkalmazásának szabadságát is. Ezen túlmenően mint nemzeti intézményeket kell szabályozni a Magyar Távirati Iroda, a Rádió, a Televízió, a Népszéchnyilvántartó Hivatal, a Központi Statisztikai Hivatal, az állami levéltárak és a központi állami könyvtárak működését és felügyeletét. Ezek szabályozásának más funkcionális önkormányzatok (például az egyetemek, az akadémia) szabályozási elveit kell követnie. Egy új kommunikációs és információs törvény kiinduló pontja a meglévő monopóliumok felszámolása kell, hogy legyen. Törvényben kell rögzíteni az állampolgárokról gyűjthető adatok és az adatgyűjtésre és felhasználásra jogosult intézmények körét, illetve azok felhasználásának korlátait.

Olyan egy alkalomra szóló VÁLASZTÁSI TÖRVÉNY-t kell alkotni, amely már a jelenlegi feltételek mellett is biztosítja a választások demokratikus lebonyolítását, vagyis az átmenet politikai kompromisszumait nem emeli be a választási rendszerbe. Az SZDSZ elképzelése szerint a választási rendszer egyéni választókerületekre, meghatározott számú választópolgár írásos ajánlását igénylő jelölésre, két féle - politikai pártok színeiben induló és független - jelöltre, illetve szabad képviselői mandátumra kell, hogy épüljön; ezt egészítené ki egy, az arányosságot szolgáló korrekciós mechanizmus.

A mostani parlament összetételével szembeni kifogásokat úgy lehetne ellensúlyozni, ha

- a törvényelőkészítés kikerülne az MSZMP és az Igazságügyminisztérium kizárólagos hatásköréből;

- a sarkalatos törvények koncepciójának kialakítása az említett politikai tárgyalásokon történne meg;
- a parlament elé pedig vagy a konszenzusra épülő törvénytervezet, vagy konszenzus hiányában egyenrangú, egymással versenyző tervezetek kerülnének.

Így áthidalható a jelenlegi parlament összetétele és a szükséges reformtörvények meghozatala közt feszülő ellentét. Csak így biztosítható, hogy a különböző politikai szervezetek által egyaránt javasolt egyeztető tárgyalások ne váljanak formálissá, s a független szervezetekben és az úgynevezett társadalmi vitákon született javaslatok ne az államapparátus és az MSZMP tetszése szerinti mértékben kerüljenek a parlament elé.

AZ ERŐSZAKSZERVEZETEK DEPOLITIZÁLÁSA

Az MSZMP tárgyalási, megegyezési készségét akkor lehet őszintének, hitelesnek tekinteni, ha a fegyveres testületek jelenlegi státusza lényegesen megváltozik. A hatalom erőszak szervezeti potenciálját olyan mértékűre kell csökkenteni és felügyeletét úgy kell biztosítani, hogy ne legyen számára lehetséges az egész társadalom rendkívüli állapot-szerű elnyomása.

Ennek feltétele, hogy az állambiztonsági szervezet elkülönüljön a bűnüldöző és közbiztonsági feladatokat ellátó rendőrségtől. Az elkülönült állambiztonsági szervezet pusztán nyomozó hatósággá válna, amely önálló karhatalommal nem rendelkezik, letartóztatási joga nincs. Ez még azt is biztosítaná a társadalom számára, hogy az állambiztonsági szervezet nagysága, működési köre belátható, vezetői ismeretek legyenek.

A bűnüldözés nyomozati és vizsgálati szervei országos főkapitányságként - az állambiztonsági hivatallal azonos szintű - önálló kormányfőhatósággá kell, hogy váljanak.

A közbiztonsági feladatokat ellátó rendőrség területi szervezeteit a helyi népképviselő ellenőrzése alá kell helyezni, ideértve a vezetők ki nevezésénél a vétőjogot is.

A fegyveres erők politikai semlegessége lehetetlenné teszi, hogy a Munkásőrség, mint politikai alapon szerveződött paramilitaris alakulat fennmaradjon.

Az egyéb paramilitaris alakulatokat, szervezeteket (üzemi rendészet, polgári fegyveres őrség, Magyar Honvédelmi Szövetség) szigorúan el kell különíteni az állambiztonsági, rendőrségi, illetve honvédelmi apparátusoktól.

Az SZDSZ álláspontja szerint a fegyveres testületek tagjai bármely legális politikai párthoz, szervezethez tartozhatnak, de politikai tevékenységet kizárólag magánemberi minőségben folytathatnak, vagyis politikai szervezetek e testületekben nem szerveződhetnek.

A SZEMÉLYZETI MUNKA DEPOLITIZÁLÁSA

A hatalom kivonulása a közigazgatásból, igazságszolgáltatásból, gazdaságból és kulturából mindaddig csak visszavonható engedmény és nem strukturális változás, amíg a káderhatáskori listák és a személyzeti munka révén politikai szempontok közvetlenül érvényesülnek.

Csak diktatórikus rendszerben képzelhető el, hogy bizonyos munkakörök betöltése előzetes pártengedélyezéshez legyen kötve.

A személyzeti munkának nem lehet része a politikai alkalmasságként megfogalmazott, a hatalomhoz (MSZMP-hez) való lojalitás vizsgálata. Fel kell számolni a személyzeti és állambiztonsági (belügyi) munka kapcsolatát.

A POLITIKAI ELLENSÚLYOK PROBLÉMÁJA

A hatalom és a független politikai szervezetek között a sarkalatos törvényekre vonatkozó tárgyalások biztosíthatják azt, hogy a társadalom valódi politikai közvéleménnyé válhasson, szabadon versengő politikai akaratokká formálhassa magát, s ez az elkövetkező választásokon a parlamentben is megjelenjen.

Az erőszakszervezetek és a személyzeti munka depolitizálásáról folyó tárgyalások azt célozzák, hogy semilyen politikai erő ne függetleníthesse magát a társadalom demokratikus intézményeken keresztül megnyilvánuló akaratától.

Mindezek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a független politikai szervezetek bizalmatlansága - az MSZMP esetleges deklarációin túl - garanciák révén csökkenjen. Ugyanakkor a független politikai szervezetek - nem lévén hatalmi monopóliumuk - csak másfajta garanciákat tudnak nyújtani a hatalmat eddig gyakorlók számára.

Ennek olyan intézményi megoldások felelhetnek meg, melyek úgy indítják be a parlamenti demokráciát, hogy

- a választásokon valóban megmérődhessenek a politikai akaratok;
- tekintettel a következő választások teljes kiszámíthatatlanságára, az esetleges választási vereség - az MSZMP-nél az elmúlt négy évtizedért reá háruló felelősség, az új politikai szervezeteknél pedig szervezetlenségük és a meglévő hatalmi monopóliumok - következtében egyik fél se szorulhasson ki a politikai döntéshozatali folyamatokból.

Úgy kellene e célokat megvalósítani, hogy

- a választások tétjét ne semmisítsék meg előzetes pártközi tárgyalásokon megszülető koalíciók; az SZDSZ sem a választások előtt, sem azok után nem kíván az MSZMP-vel koalícióra lépni;
- a következő választási periódusra elfogadott kompromisszumok ne állják útját a további demokratizálásnak;

- ne intézményesüljön olyan kettős hatalmi rendszer, amely kiszámíthatóan nem pusztán surlódásokhoz, hanem konfliktusok esetén egymás legitimitásának megkérdőjelezéséhez és így nyílt konfrontációhoz vezetnek.